

SZÉPIRODALMI

FIGYELŐ.

17-ik szám.

Szerkesztői szállás,

hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és 3 pipa-utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap minden szerdán.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, *félévre 5 ft. egész évre 10 ft.*

Kiadó hivatal,

hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók: Egyetem-utca 4-ik szám.

NÉHÁNY SZÓ A KRITIKÁRÓL.

A közelebbi tíz év alatt irodalmunkban semmit sem ohajtottak és gyűlöttek inkább, mint a kritikát. Írók és olvasók egyaránt megunták az ujdonságírók banális és stereotyp phrasisait; amazok szerettek volna ítéletet hallani műveikről, emezek pedig némi tájékozást nyerni az irodalom napokint élénkülő mozgalmában. Néha csakugyan beköszöntött valami olyan, mit kritikának szoktak nevezni. Mily ellenszenv, mily részvétlenség fogadta minden oldalról! Az írók nagy része gyűlölni kezdte, a közönség pedig hidegen fordult el tőle. Hol rejlett e jelenség oka? Az írókban-e, kik már egészen elszoktak a különben is soha meg nem szokott kritikától, vagy a közönségben, mely a szorongatott nemzetiség nevében, a tulbuzgó hazafiasság szempontjából oly kíméletet és elnézést követelt, mi lehetlenné teszi a kritikát, vagy éppen a kritikásokban, kik e kivételes helyzetben nem tudták feltalálni magokat s a legjobb akarat mellett is tapintatlanságukkal mindent elrontottak?

Mindezt nem vizsgálom. Ez időszakban magam is irván bírálatokat, mint részrehajlatlan vizsgáló is, könnyen részrehajlónak tűnhetném föl. Annyi bizonyos, hogy mindennemű kritikai kísérlet többé kevésbé megbukott s nemcsak a kritikusok lettek népszerűtlenek, hanem maga a kritika is. A jövőben talán minden másképen lesz. Politikai állapotaink változása alkalmasint ide is jótékonyan fog hatni. A közönségnek napról napra kevesebb oka lesz tulbuzgó haza-

fiasságával terrorizálni a vélemény szabadságát, az élénkülő politikai élet küzdelméni türelmességre fogja tanítani az írókat, azon férfiak pedig, kik újabban a kritikához kezdenek csatlakozni, sokkal jelesb tehetségűek, népszerűebbek, mintsem munkásságuk siker nélkül maradhatna.

Mindamellet nem árt, nemcsak gyakorlatban, hanem elméletileg is gyöngíteni azt a sok előítéletet, balfelfogást, melyet nálunk a kritika ellenében táplálnak. Nem czélom ez előítéletek mindenikét bírálat alá venni, csak egy-kettőről szólok, mint olyanokról, melyek nevezetesbek, sokak meggyőződése, s melyek védelmére nem rég egy egész röpirat jelent meg*).

I.

A kritikának gyöngédnek, udvariasnak, illedelmesnek kell lenni, mit sem lehet inkább kárhoytatni, mint az illetlen éles mordort, a sértő gunyt, a megbélyegzést, a bot és kancsuka bírálatát. Ezt halljuk mindennap, uton utfelen. A lapok programjokba tüzik, az olvasók megtapsolják s kritikái cödexünknek mintegy legfontosabb törvényeül van elfogadva. S mégis van-e valaki, ki ha bírálni kezd, nem hágja át e törvényt? Aligha, mert át nem hágása csaknem lehetlenség. Mióta irodalom van, egyetlen nevezetesb kritikus sem került el az illetlen

*) Regény és regény itészet. Irta Eszter szerzője. Pest, 1858.

élesség, a személyeskedés vádját, nem is fogja soha, sőt azt tapasztaljuk, hogy a kik legtöbbet beszélnek ellene, legtöbbször követik el. Honnan ez ellenmondás, melyet mindennap tapasztalunk? Részint onnan, mert az önérdek és szenvedély csaknem észrevétlen módosítják elveinket, részint, mert bizonyos személyeskedés s illetlen élesség nélkül lehetlen az irodalmi és politikai vita, leginkább pedig onnan, mert a társadalmi illem szabályait akarjuk kitűzni az irodalomban is. Az idézett röpirat szerzője épen e téveszme mellett küzd, midőn a kritikustól gyöngédséget, illemt, gentlemanhezillő társalgást követel, szóval mindazt, a mivel a társadalmi életben tartozunk egymásnak. Nem tagadjuk, hogy van irodalmi gentleman, de tagadjuk, hogy egy volna a társadalmival. Törvényes kereset alá nem tartozó magán tetteinkről csak istennek vagyunk és lehetünk felelősek s kivéve szülőinket, nőnket, rokonainkat s egy pár jó barátot, kiket magunk hatalmazzunk fel, senkinek sincs joga velünk szembe bírálólul vetni föl magát. A magánviszony szentség, melyet senki és semmi sem érinthet, legfeljebb csak a közvélemény, az a láthatlan földi hatalom, melyet senki s mégis mindenki gyakorol, melyről nem tudjuk honnan jó, de a melyet mégis érzünk, mint a hideget és meleget, mely soha sem sérti becsérzetünket, mégis fájhat szívünknek, mely sokszor igazságtalan s melyben mégis majd mindig van valami, mi lelkisméretünk viszhangja. Mind ez az egyéni szabadság jogából foly s részint mint becsület, részint mint illem a társadalmi élet kelleméinek alapja. Annyira velünk született, annyira kifejlett érzés bennünk, hogy az állam segélye nélkül, sőt ellenére is képesek vagyunk érvényesíteni. Hogy is ne? Minő élet volna az, ha mindenki jogosítva érezné magát, uton-utfélen, társaskörben, szobánkban szemünkre hányni bűneinket, hibáinkat, gyöngeségeinket, minő igazságtalanság volna, némi haszontalan igazság kedvéért, feldulni a magánviszonyok szentségét, minő bűn az öszinteség erényét a korlátlan sértés jogává aljasítani, minő zsarnokság a szabadság nevében türni és gyakorolni a legszenvedhetlenebb szolgálást. Ime a társadalmi becsület és illem fontossága! Talán az egész csak külső er-

kölcsösség, de forrása, véde, zománca a bensőnek, talán sokszor csak pusztá formassággá fajul, de mégis valami, legalább a be nem vallott erkölcstelenség adója az erkölcsnek.

Vajon ilynemű becsület és illem érvényes-e az irodalomban és parlamentben is? Vajon a közélet embere annyira egy-e a magán emberrel, hogy a mi ezt méltán sértetheti, amazt is sértenie kell? Már maga azon körülmény, hogy magán viszonyaink nem esnek tulajdonkép bírálat alá, közéletünk pedig egészen, mutatja, hogy a becsület és illem szabályainak e téren nemcsak módosulniok kell, de sok részben változniok is. A magánviszonyok egyedüli bírálói a költő és philosoph, de a mit ezek irnak, az nem egyesek bírálata, hanem az egész társadalomé, az egész emberiségé. Mihelyt a philosoph egyes élő magán személyt bonczol, mihelyt a költő a pusztá valóságot akarja adni, megnevezve és kimondva mindent, becsületsértést követ el, s ha mindjárt igaza van is, pasquil íróvá aljasul. De kinek jut eszébe parlamenti szónoktól, hirlapírótól, kritikustól, szóval a közélet bírálótól ilyesmit követelni? Hiszen nekik lehetlen nem sérteni, nem személyeskedni, mert egyes politikai, közigazgatási és írói személyeket kell támadniok és védniök s megnevezett határozott tényeket venniök kiindulási pontul. Hiszen nekik kötelességök használni a közügynek, mi ritkán jár kiméletlenség s nagy kellemetlenségek nélkül. Itt többé nem lehet célunk, minél kellemesbbé tenni magunkat s másokat is hasonlóra kötelezni, mint a magán életben. A különböző cél különböző utat jelöl ki, s másnemű jogokkal ruház föl. A mi a magánviszonyok közt becsület és illem, a közéletben hiba, bűn lehet és viszont. Például, mondhatjuk-e valakinek társas körben, hogy eljárása nem becsületes s nem mondhatjuk-e parlamentben, a mint mondá is nem rég egy angol szónok a Derby ministeriumáról? Mondhatjuk-e valakinek szobánkban, hogy erkölcstelen ember s nem nevezhetjük-e bírálatunkban erkölcstelen írónak? Az egyéni szabadság tiszteletéből folyó becsület és illem elnémitja meggyződésünket, a közszabadságon és közjón alapuló hazafiság és vizsgáló szellem szólnunk kényszerit. S lehet-e

szólanunk, ha az illem nevében lepleznünk kell a tényt és kimélnünk a személyt? Lehetünk-e gyöngédek, midőn épen a guny fegyverét kell használnunk? Társaloghatunk-e gentleman módon, midőn a kimélet és udvariasság épen azt fogják veszélyeztetni, a minek diadalát ohajtjuk, midőn a tények már magokban goromba vádaskozás és okoskodás és következtetés oly sok esetben válik gyanúsítássá? Angolország a gentlemanek hazája, mégis sajtója a legkiméletlenebb. Az angol társadalmi élet szigorubb illemt követel és tart, mint a száraz föld akármely országa, mégis közéleténél, divatozni kezdő fogalmaink szerint, nincs valami durvább és illetlenebb. E fogalomzavar akarva vagy akaratlanul a szabad vélemény jogát támadja meg. Gyöngédnek ohajtjátok a kritikust és gyöngévé teszitek, illedelmesnek, félénkké válik és gentlemanetekből salonfecsegő lesz. Mihelyt a vélemény szabadabb és jellemzőbb nyilatkozatait becsület-sértő durvaságoknak bélyegzitek, vagy számüztétek a kritikust az irodalombul, vagy megrontottátok egész tehetségét. Az a lelkesülés, mely az eszmék küzdelmében kifejlett rokon és ellenszenv hullámszásából veszi táplálékát, elpárolog, kihül; az az önérték és becsszomj, mely nem ismerhet más korlátot mint a milyen a helyzet sajátosságáé, eltörpül, kialszik; a vizsgálódás azon erélye, az előadás azon szépsége, melyeket a hangulat szabadsága nyújt s a tárgy természete parancsol összeomlik, semmivé lesz. Biráló helyett hizelgőt, szónok helyett udvaronczt fogtok teremteni, ha ugyan oda tudnánk aljasodni, hogy sophismáitokat megszentelje a közvélemény.

Tehát a kritikának a közjó nevében korlátlanági joga van, fogják mondani ijedten az olvasók s még inkább íróink. Nem, csak hogy korlátja nem a társadalmi becsület és illem. Ha a kritikus a közélet emberében a magánszemélyt is megtámadja, tullépett körén. Ime a magánviszonyok szentsége az egyik korlát, melyet nem léphetni át büntetlen. Kik a magánviszonyokra nézve is birálói jogot követelnek, épen oly téveszmét akarnak érvényesíteni, mint azok, kik a becsület és illem szabályait akarják átjátszani a közéletbe. Társadalmi életünk e két külön ágának éles megkülönböztetésében és

hü ellenőrzésében fekszik egész egyéni és közszabadságunk. Nem tagadhatni, vannak szövevényes viszonyok, midőn a közélet emberére nem emelhetünk vádat a nélkül, hogy magánviszonyait is ne érintsük, midőn a jogot a jogtalanságtól hajszal választja el s úgy szólva egymásba játszanak. E kényes körülmények rendkívüli tapintatot igényelnek. Tamadott és tánadó részéről a „summa jus, summa injuria,“ de bármily nagyok legyenek is az ily visszaélések, épen oly kevésbé mondhatunk le egyéni, mint közszabadságunkról. Hasonló áll a kritika azon második és utolsó korlátjára nézve is, melyet szintén el kell ismernünk. Mi e második és utolsó korlát? Valóban bajos egy pár szóval kifejtetni. Kétségtelen, hogy a guny és humor nemcsak a költő és szónok kiváló fegyvere, hanem egyszersmind a kritikuse is. E fegyver rendesen nem csinált, keresett, hanem gondolatunk és érzésünk mintegy önkénytelen teremtménye. Nem a bótránykeresés vásottsága, hanem a megsértett erkölcsi érzés és józan ész visszahatása, haragja, boszuja, költészete. Vannak dolgok, melyekről csak gunynyal szólhatunk s a legtöbb megrovás, polemia lehetlen guny nélkül. Hogy az emberek mindenél inkább gyűlölik a nevetségessé-válást könnyen megfoghatni, de az is természetes, hogy a fegyvert épen a körülmény teszi oly becsessé. Nem a guny, hanem a sértő guny ellen szólunk, mondják a mi illedelmes embereink. De van-e guny, a mely nem fáj s ennyiben nem sértő, s ha nem ilyen, nem hizelgésbe oltott elmefuttatás-e, vagy enyelgessé hígított tréfa? E megkülönböztetéssel nem sokra megyünk s midőn szépirodalmunk oda kezd sülyedni, hogy a kritika jogaiért kell vivnunk, lehetlen ez, épen oly korlátolt, mint gyanus elv ellen a legerélyesebben nem tiltakoznunk. Azonban ez nem azt teszi, mintha itt is nem ismernénk el korlátot. Van egy pont, melyen a kritikusnak nincs joga tullépni, hol a közélet embere ellen intézett guny is a nélkül, hogy magánviszonyt érintene, magánsértéssé válik. E pont meghatározása igen nehéz, különösen nálunk, hol nem rég még azon is nagy fontossággal vitatkoztak, vajon szabad-e azt mondani a költőrül, hogy a politikai éretlenek tapsait hajhászsa. Annyi bizonyos, hogy

valamint a költészetben nem használhatunk némely kifejezést, bármily jellemző legyen, még az alsó komikumban sem: úgy a kritikusnak sincs joga mindent nevének nevezni, még azt is, mi nem volna egyéb undok cynismusnál. A szenvedély e pontot, hol kifejezhető, hol beljebb teszi s hol az egyéni, hol a közszabadságra hivatkozik. Itt is a „summum jus summa injuria“ s hacsak holmi neveltséges és haszontalan casuistikát nem akarunk fölállítani, az egész az a köz erkölcsi érzésre kell biznunk, mely rendesen jogsértés nélkül találja el az igazat.

Azonban a kijelölt korlátok tisztelete még nem egészen egy az irodalmi gentlemanséggel. A gentlemanség társaságban és irodalomban egyaránt nemcsak bizonyos szabályok hű megtartásában, hanem egyszerűen jól eltalált alkalmazásában rejlik. Lehet valaki becsületes és illedelmes ember, mégis hathat reánk kellemetlenül, sőt bántón a nélkül, hogy jogunk volna rossz nevet venni. Nem bántott-e meg soha titeket a nagylelkűség, a szivesség, az illem, sőt maga a barátság is? Nem éreztétek-e, hogy a jogosságon, illemben és jó indulaton felül van még valami, mit ohajtottunk, bár nem követelhetünk, mit néha alig tudunk kimagyarázni, de a mi mindig elbájol és leigéz. Bizonyos nemesség, szeretetre méltóság, tapintat, költőiség, melynek éppen oly nehéz fogalmát adnunk, mint a szépség. Ha úgy tetszik modor, mely mindig eltalálja az illőben a legillőbbet, a helyes közt a leghelyesebbet s éles ösztönével a társadalmi bonyodalmak legfinomabb szövevényein is áthat. Alkalmazhatók e tulajdonságok, a mennyiben alkalmazhatók, az irodalmi viszonyokra s előtte áll a gentleman kritikus. Mi a különbség közte s a többi közt? Csekély és mégis sok. A gentleman kritikus nemcsak igazságos ítéletre törekszik, hanem igazságos modorra is; érzi, hogy ugyanazon ítéletkülönböző modorban elmondva nem ugyanaz; tudja, hogy a méltánylat és megrovás, az elragadtatás és guny nyilatkozatait nemcsak az elvek logikája s a hangulat kényszerűsége vezérlik, hanem az esetleges körülmények módosító ereje is; ítéletére nem engedí ugyan befolyt a kegyelet érzelmeit, de igen a módra, mely szerint azt kifejezi; élénken meg képes különböztetni, hol van helye a kiméletnek, hol

erény a kiméletlenség s mintegy megnevesíteni törekszik azt is, mit széttép, semmivé tesz; nem kerüli, ha szükség, a támadó küzdelmet, a szenvedélyes polemiát, de mindig megtart bizonyos mérsékletet, mely ott sem örömet sért, hol kérlelhetlen szigor kell alkalmazni, mely képessé teszi igazságosan áthatolni a kényes körülmények tömkelegén is, hol a jog jogtalanságba játszik, hol a következtetés és felfogás szabadsága, szüksége, mit rendesen gyanusításnak és ferdítésnek neveznek, könnyen vehet valóban ferdítési és gyanusítási irányt s hol egy bizonyos ponton túl engednünk kell jogunkból, türelnünk ellenfelünktől, bár egyikkel sem tartozunk.

E tulajdonságok a kedély nemes hajlamai föltételezik ugyan, de nagyrészt mégis az irodalmi élet hagyományossága fejti ki, éppen mint a társadalmi gentlemant a jó társaság szokásai. Mily nagy befolyással van erre a közönség, mondanunk sem kell s az egyik fő ok, a miért nálunk az irodalmi gentlemanság oly kevésbé divatos, éppen ott rejlik, hogy inkább csak olvasóink száma szaporodik s nem egyszerűen azon közönségé, mely erős közvéleményt képes gyakorolni. És mégis bármily csekély véleménynyel legyünk a magyar kritika modora iránt, el kell ismernünk, hogy az irodalmi gentlemanséget nem annyira a kritikusok sértik, mint inkább a költők. Nem idézek példákat, mert hosszas és örömtelen polemiába keverném e lapot, mely oly szíves barátsággal hívott meg dolgozó társai közé. Azt azonban nem lehet mellőznöm, hogy a szabad vélemény erősb, de jogos nyilatkozatait becsületsértésnek venni, az írói sérelmet személyessé változtatni, nem éppen a legkritikább eset nálunk. A becsületsértés bizonyos betegség kezd terjedni íróink közt. Sajnálom, ha valaki félre értene. A becsület jogai és kötelességei előtttem is szentek. Bárkinél jobban örülök azon, ha a magyar író tudja mivel tartozik társadalmi állásának s nem tűr szennyfoltot becsületén. Nem a lovagiaság ellen beszélek, hanem ama lovagiatlanság ellen, mely a lovagiasság álarczájában jelen meg. Nem emlékszem, hogy az angol és francia kritikusok kezökben fegyverrel vívták volna ki a kritika szabadságát, de azt tudom, hogy ha nálunk valamelyik kritikus

oly jogait veszi igénybe, melyeket a legmiveltebb nemzetek irodalma is elismer, könnyen kockáztathatja vagy becsületét vagy életét. E szomorú dilemma nem fog ugyan mindenkit visszajeszteni, de általában véve

bizonyára terrorizálja a szabad véleményt s oly censurát állít föl, melyet népszerűsége szükségeskép zsarnokivá tesz.

GYULAI PÁL.

(Folytatjuk.)

BELIRODALOM.

TRENCSÉNI CSÁK. A magyar Akadémia által Nádasdy-díjból 100 arannyal koszorúzott történeti költői beszély tíz énekben. Irta Szász Károly. Pest, 1861. Engel és Mandello tulajdona.

(Folytatás.)

Most térjünk a főszerkezetre. Cselekvény itt három van, melyek közül egy fő, kettő mellékes akar lenni. Főcselekvény Csák viszonya Károly ellenében, mely egyszersmind az országos, a történeti nagy catastrophának is hordozója; episod az Omode-ház tragikai s Erzsébet szívtörténete. Meg kell adnunk szerzőnek, hogy e három cselekvényt, terve alapján, derekasan kapcsolja össze, úgy hogy ellene, én legalább, nem tudnék kifogást tenni: *) az Omodék története egyfelől a tett eskü, — s az apa hitszegése után a fiaknak ahhoz ragaszkodása, másfelől Dávid rajongó szerelme által mind a főcselekvénybe, mind Erzsébet episodjába nemcsak benyulik, hanem összeforr ezekkel, úgy hogy egymástól elválasztani nem lehet. Eynyiben hát a compositio jeles. De ha e három cselekvényt a kivitelben, ha ezek arányát egymáshoz tekintjük: azonnal szembe tűnik, hogy az Omodetragedia, episod léte, a főcselekvényhez képest nagyon előtérbe nyomul, sőt dominálja ezt, nemcsak terjedelem, de a mi legfontosabb, érdek tekintetében is. Mert az Omodék sorsának benső drámai fejlődése van; míg a főcselekvény inkább külső, történeti motívumokon halad előre; amaz költőileg, ez történetileg igaz. Ott vagyunk vele, hogy a föntebbi idézet szerint „kettős cselekvény“ áll előttünk, mely versenyezni látszik egymással, és a versenyben Omode lesz a győztes, megint azon okból, mi Kisfaludy drámájára megjegyztett: „mivel a Csák viszonyából kevés tragikai érdek fejlődik.“ Ugy van: Trencsényi Máté, kit szerzőnk az első énekben — mondhatnók: a dráma első felvonásában — oly óriási jellem-alakkal állít eléink, a költemény haladtával nemcsak (szerzőként) erkölcsileg súlyed, hanem mint főhős,

mint cselekvő jellem is mindinkább halványul, s ezt vallja be mintegy a költő is, az által, hogy míg első énekét „Csák Máté“ felirattal egészen hősnak szenteli, a többiben alig hagyja látnunk egyikét pillanatra. Országgyűlési bukása a II-dik, szaggatott jelenete a IV-dik énekben, az I-sőhöz képest, száll; aztán eltűnik szemünk elől, csak háttérből intézi ügyeit, míg az utolsó ének rohanó alakjai közt ismét találkozunk vele néhány pillanatra. De már itt: heu, quantum mutatus ab illo Hectore! — Költőnk e tartózkodása hihetőleg a történet iránti nagy tiszteletből ered, mely szerint Csák sehol sem szerepel személyesen, nem vesz részt sem a sárosi sem a rozgonyi csatában, úgy hogy elég messze vélt menni szerző, ha ez utóbbiban föllépteti. Részünkről megadjuk a historiának, a mi az övé, de nem szeretjük, ha lacunái a költői alakításon is meglátszanak; s teljesen oszjtjuk egy műértő barátunk véleményét e részben, hogy „midőn Szász K. hiven teljesítette a történelem iránti köteleességét, nem használta föl eléggé a költő jogait.“ A nagymérvű országos viszonyok külsőleg természetű, bármily hű történeti rajzolatban, meg kell, hogy hátráljon az Omodék benső drámaisága mellett; ha csak amazok is a szív mélyébe nem verték hatalmas gyökereiket; mely eset itt nincsen eléggé kifejtve, miután, a mikép főnebb érintők Csák érzelmeivel Erzsébet iránt tisztába sem bírunk jöni.

Csák jellemének felfogását szerző szükségesnek látta igazolni s egyszersmind a mű alapeszméjét kijelenteni az előbeszédben; mivel — ugymond, — „Kisfaludy Károly óta Csák Máté úgy él az irodalmi közvéleményben, sőt némileg a historiai tudalomban is, mint a szeplőtlen szabadság hőse. E nagy írónk költészete oly dicssugárokkal vevé körül Trencsény egykori hatalmas urát, hogy a későbbi költő, ki más felfogással merit a történelemből, a küztudalommal szemben sikamlós helyzetbe jő. Pedig a historia critica előtt Csák Máté nem egyéb rakoncátlan dynastánál, önfejű és önző kényurnál s végre középkori rabló lovagnál Azonban érzem — folytatja — hogy egészen valóhű felfogása Csáknak kevésbé lenne költői s így a két örvény közt: a rideg való és alaptalan költés közt, közép utat kelle tartanom. Ugy fogtam azért fel s úgy akartam elétüntetni Csákot, mint

*) Egy barátom itélete szerint ez összefüggés csak politikai. Én nem osztom e véleményt. Mi lesz akkor költői, sőt drámai kapcsolat, ha, mint a négy Omodében, az esküszó szentsége, a szív religiója, Dávidban a szerelem, a vén Omodében a nagyravágásán Csák által ejtett seb stb. csupán politikai motívumok?

ki a szabad királyválasztás valódi és jogos elvéből indulván ki, kezdetben az igazság terén áll, legalább fél lábbal s midőn történetünk megnyílik, Csák még a nemzeti jogok véde, — és Károly (ki az országba nem az ajtón, hanem az ablakon, nem a nemzeti választás, hanem a pápai erőszakolás útján jött be) kétségtelenül bitorló. Azonban a helyzet lassan — s mivel az olvasó szemei előtt: úgy vélem drámailag — változik. Csák nyomról nyomra hagyja el a jog terét s súlyed féktelen rablónak; Károly — egyedüli szabadító a fejtelenségéből — nemes jellemével oly mértékben emelkedik az ország közvéleményében s az olvasó rokonszenvében, — a mint amaz száll alá. Ime ez a mű alapeszméje s a szerkezetnek főrugója. Ezt az eszmét képviseli, s a darabnak, úgy szólván, lelkismerete, a jó öreg Porcs.“

Hogy szerző Csákot nem mint a „szeplőtlen szabadság“ (vagy: szabadság szeplőtlen) hősét fogja fel: e miatt az értők szemében nem szorul igazolásra. Hallottunk ugyan éretlen ítéletet, hogy Szász K. e művében az idegen befolyást magasztalja a nemzeti iránynyal szemközt: de az ily gánccs szót sem érdemel. Míg Károly a bitorlás terén áll, szerzőnk éppen nem védi ügyét: mikor pedig törvényes királyválasztás van emelve, nincs oka és joga gyalázni a dynastiát, mely egy Nagy Lajossal ajándékozta meg a nemzetet, csupán azért, hogy egy rablót félistenné emeljen, vagy hogy az akkori viszonyokat modern politikai célzások hordozójává tegye. De nem is csak a történetnek hódol, mikor Trencsénit kivetkőzteti az ideál-fényből; hanem egyszersmind költői helyes érzékéről teszen bizonyosságot, s ha egyebet nem tett volna, az is nagy érdeme, hogy megtörte az utat egy későbbi tragoediának. Mert Csák, a szabadsághős, ki önhibáján kívül az elnyomó párt gonoszságának esnek áldozatul, éppen oly kevéssé volna tragikai egyén, mint azon nagy hazafi jellemek, melyek sehogyan sem akarnak lefogyni a mi deszkáinkról, s melyek sok hazafias dictio után vagy az ármány, vagy a nyers erőszak vértanuiként mulnak ki. Hogy viszont Csáknak egészen történéthű felfogása, minden engesztelő vonás nélkül jellemében, ismét nem volna költői: ebben is teljes igaza van szerzőnknek. Csupán az tehát vizsgálódni, vajon e felfogásnak megfelelő-e a kivitel; vajon a mű alapeszméjét ép oly szabatosan visszatükrözi-e a költemény, mikép azt szerzőnk előszavában formulázza.

„Csák a szabad királyválasztás valódi és jogos elvéből indulván ki, kezdetben az igazság terén áll, legalább fél lábbal, s midőn történetünk megnyílik, Csák még a nemzeti jogok véde. . . . (aztán) nyomról nyomra hagyja el a jog terét s súlyed féktelen rablónak.“ Ezt mondja szerzőnk. — Különböztessük meg az erkölcsi tért és a jog terét.

Erkölcsei tekintetben Máté mélyen van már sülyedve, mikor a cselekvény kezdődik. Hogy né? A felvidék egy füstölő üszök. A söpredék gyujt, rabol; az osztozáson a kard joga végez s ilyenkor:

Csák, mint oroszlán, közbeközbe lép,
A többi reszket — s minden az övé lesz! (6 l.)

A Forgácsok várát, megannyi zsvány-, mint párt-szenvedélylyel, feldulja, magokat kivégezteti; templomokat feltört, ereklyét kihányt, oltárt megrabol stb. A fél láb tehát, melyről főnebb szó van, nem az erkölcsi láb, hanem a jogi, a mennyiben III. Endre leányának jogát védi a távolabbi leányágé, s a királyválasztás jogát a pápa önkénye ellen. E jogi állás ugyanaz marad mindaddig, míg törvényesen meg nem választja Robert Károlyt az országgyűlés, hol Trencsényi is jelen volt, felszólt, de kisebbségben maradt. Sőt Csák szempontjából még tovább is ki lehet terjeszteni e jogi állás határát, mert a rákosi gyűlés, miként szerzőnk adja, nem a szabad választásé, hanem az erőszaké, hol Trencsényi szóhoz is alig juthat, s indítványára élete forog veszélyben. Csak akkor hagyná tehát el a jog terét, midőn Erzsébet végkép desavouálja s ő mégis folytatja daczos ellenállását; azonban a királyhölgy ismét rábíratik, hogy engedje jogait érvényesíteni: úgyhogy valóban nehéz kijelölni a pontot, a hol Csák, szerzőnkint, „elhagyja a jog terét s féktelen rablónak sülyed.“ Erkölcsileg féktelen rabló volt már a darab kezdete előtt, jogilag a végén sem látszik annak, mert akkor is Erzsébet közelebbi jogáért küzd egy viharos országgyűlés határozata ellen, mely e jog szabad versenyét erőszakkal megátolta. A „quid juris“ tehát, úgy látszik, mindig az ő részén marad, — Károly pártja a „quid consilii“ mellett harcol. — E bajon talán úgy lehetett volna segíteni, ha Csák, teszem elkésés miatt, akkor jőne pártjával az országgyűlésre, mikor a törvényes módon kelt határozat már ki van mondva, s akkor igyekeznek zavart idézni elő Erzsébet érdekében, kinek trónkövetelésit elmulasztá annak idején érvényre hozni. Ily módon meg lehetne jelölni a pontot, melyen túl „lába alól kisiklik a törvény.“

Ha tehát az öreg Porcs, ki szerző szerint „a darab lelkismerete,“ már az első énekben elhagyja Csákot, ezt nem jogi hanem erkölcsi — legfőlebb a „quid consilii“ szempontjából teszi, és csupán arra szolgál, hogy a főhős erkölcsi sülyedésének mértékét mutassa, melyet nála nélkül is elég drasticus vonásokkal fest az első ének; továbbá, hogy Trencsényi átkodott jelleméről tegyen bizonyosságot. De igazat kell adnunk Csáknak, hogy jogi állását még ekkor föl nem adja az öreg sopánkodásira.

ARANY.

(Folytatjuk.)

KÜLIRODALOM.

ILONA. Par M-me Eiluj Nixarpa. Paris. Amyot, libraire-editeur. 1860. (Vége.)

Andor jellemének léhasága e közben minden pillanatban kitűnik. Egyszer például az ő ábrándos Ilonájának nem áttolja azt mondani, hogy Drágyf Eszther grófnót szeretőül választaná, ha e nő a „demi monde“-hoz tartoznék. Ilona türi, sőt aztán is ábrándosan szereti.

Andor a csáki vadászatokra megy, Ilona iránt nagy szerelemmel szívében. De micsoda az ő nagy szerelme? Drágyf Eszther grófnő (ép oly közönséges csábító hölgy, mint lady Clementine,) rögtön hálóba fonja, s mások szemei előtt letérdelteti, mint egy gyermeket.

E perczben minden olvasó megvetéssel fordul el a regény e szomorú és szomorító hősétől. Ily férfiatlan báb nem érdemes arra, hogy sorsa iránt a közönség tovább is érdeklél viseltesék. Ily lényeket a regényírók a humor és guny színeivel festve, legfőleg is a háttérbe állítanak, szánandóvá és neveltségessé tevén gyarlóságukat, mint *Dickens* az ő hamar letérdelő *Mr. Guppyját*.

Andor a fővárosban is Eszther grófnő hálóiban nyög, de nem oly érthetőleg ám mint egykor a szegény Odysseus Kalypso bűvös karjaiban. A grófnő egészen átengedi magát, s Andor szerelmet vall neki, habár (mint a regényíró mondja,) szívében folyást Ilonát szereti. Eszther grófnő mindent áldoz szerelméért, s még portása előtt sem áttolja egyszer kimondani, hogy csak Andor grófot ereszsze be hozzá, minden másra nézve migrain-je van.

Hanem most jön a történet zöme.

Ilona is Pestre érkezik, s így Andor két tűz közé szorul. — Most ennek, majd annak vall szerelmet, úgy hogy mind a két nő megtudja csaltságát. Azért mind a kettő szereti, mintha csak valami varázsital megfoghatlan bűvölete alatt állának, mely megfosztá őket józanságuktól.

Eszther grófnő e közben brevi manu egy szolgától elvesz egy lemondó levelet, melyet Ilona irt Andornak, s benne szerelmét is említi. Ez igen jó fegyver, egészen méltó Eszter grófnőhöz. — Fenyegeti Andort, (ez prózai jelenés,) hogy e levél által Ilonát meg fogja becstelenteni, ha őt (Eszthert) külföldre meg nem szökteti. Andor feleli: mit érne a megszöktetéssel, midőn ő (a hálátlan) utálja és megveti! Eszter grófnőnek így is jó, ő nem nagy büszkeséget hordoz szívében. Andor tehát, hogy Ilonát megmenthesse, Esztert egy görög szigetre szökteti. (Férje — Drágyf — alkalmasint azt mondta rá: „szegény tatár!“)

Ilona szenvedt, mindamellett, hogy halványosságát a színházban ne lássák, kipirosítá magát. Egy nap rossz hírrel félemlíték meg.

— Meghalt? — kérdé.

— Nem, ő él, de megszökött Eszterrel.

— Óh! inkább halt volna meg.

E jelenet szépen van írva, s örömemre szolgál, hogy mint sikerült kis részt, kiemelhetem.

Ilona nagyon beteg lett, s veszélyben forgott.

Ezalatt Andor és Eszther a görög szigeten egyik barátjoktól meghallják, hogy Ilona meghalt, „s ök ketten ölték meg.“ Andor Esztert vádolja, ez pedig (ki hitte volna róla?) az asztalhoz rohan, fölvesz egy pisztolyt, s magát agyon lövi.

Ez a regényben is ép ily elstetett rövidséggel van elmondva, úgy hogy az olvasó gondolkodni sem ér rá: mint lehet az, hogy egy közönséges nő oly valaki halálhíren egyszerre kétségbeesik és öngyilkossá lesz, a kit már elébb erkölcsileg megakart ölni.

A két barát — mintha ez öngyilkossági epizód nem is történt volna, vagy legfőleg is olyesemény lenne, mint mikor egy szivar az asztalról a földre esik, — csakhamar (Andor részéről egy kis láz után) más érdekeknek adja át magát.

Andor e közben egy levélből megtudja, hogy Ilona él! Az orvosok holtnak hívék és nyilatkoztaták ugyan; de — föltámadt. (Miért ne történhetnének ily „természetes csodák?“) Helyette azonban férje (az akadály) halt meg rögtöni szélhűdésben, s Ilona azt üzeni, hogy Andornak megbocsát.

Miért ne bocsátana meg, midőn szereti?

Igaz ugyan, hogy e szerelmet, (mely inkább kigyógyíthatlan betegségnek volna nevezhető) Andor nem érdemli meg, mert semmi sem igazabb, mint a mit saját nővére mond róla: „Andor csak játékszernek való, melyet később megint eldobunk; de nem érdemli meg azon fáradságot, hogy őt a legnagyobb emberi érzés tárgyaul válaszszuk, s rá reményt és boldogságot építsünk, miután se szive, se lelke, sem elvei nincsenek;“ Ilona azonban — a sok jellemtelenség után is — pártját fogja. Sőt erre maga a regényíró is hajlandó, miután a Drágyfval való párbaj alkalmával elfeledi Andor gróf hiúságait, hazugságait, és silány jellemét, s mint valami kitűnő emberről azt mondja: „ő mit sem vetett meg inkább mint azt, hogy szép tetteit kedvező világításba állítsa; ő beérte annak öntudatával.“ Szép jellemzés, de Andorról nem hihetjük el.

Midőn a sok felé rángatott sziv nagy sebtiben ismét haza érkezett, Ilona már zárda-fátyolt akart fölvenni. Épen oltár előtt állt, midőn Andor oda rohant. És Ilona tán megveté a megvetésre érdemest? Nem, még most is inkább akart e jellemtelen férfi, mint „a megváltó menyasszonya“ lenni.

Andor igéri: hogy magaviselete által iparkodni fog hozzá méltó lenni!

Ilona csodálkozik: hogy őt Andor ennyire szereti!

Az olvasó pedig azon csodálkozik: hogy utálattal nem fordult el tőle! — De hiába csak jellem tudja becsülni a jellemet, s e tétel megfordítva is áll: a jellem-hiány nem veszi észre a jellem-hiányt. (Itt meg kell jegyezni, hogy én erő nélkül nem képzelek valódi jellemet.)

Most már boldogok lehetnek volna, a mikint *nem érdemlék*. De Andor egyszer elutazott, smidőn hazatért, menyasszonyát — ki ezalatt sajka-sétát tett — a Balatonba fulni látta. Andornak (ki egy zárdába vonult vezekelni,) *szíve repedt meg*. Inkább hittük volna, hogy *köddé vált!* mert hiszen csak az erős szikla repedhet meg, a puha homok soha. Nem is akkor repedt ám meg, midőn a szerencsétlenséget látta, hanem két év múlva, Ilona egyik halotti miséjén; mert hiszen az idő is mért ne tehetné meg egyszer kivételesen egy ember kedvéért, hogy a sebet nem akkor teszi legfájsabbá, mikor adja, hanem később, midőn másoknál már rég megenyhítette volna azt.

Hiba, hogy Andor lakolása nem saját hibáiból, hanem véletlen által ered. Ez a költői igazságszolgáltatásnak igen kényelmes, de nem művészi módja.

A főszemélyek mellett van e regényben egy nagy csoport név, (ember alig akad egy kettő,) de ezekről nincs mondani-valónk. Szerzőnk legkülönbnek tartja Bánfayt, mert „Magyarország egyik legkitünőbb fiának“ nevezi. De miben áll kitünősége? Talán abban, hogy kertjében egy virágtőt sok értelemmel néz? egy igaz (bár elkoptatott) állítást mond, hogy „minden aristocratia közt legelső az értelem aristocratija, s a legragyogóbb korona a lángelme koronája“? vagy az, hogy benső barátja birt lenni oly jellemtelen lénynek, minő a hármas szerelem viasz-hőse?

Ilona szerelmekevéssé érdeklí az olvasót, mert erőtelen betegség, hálátlanra pazarolva, s belőle egy perczre sem józanodva ki. A többi szerelem (mert e könyvben nagyon hamar lángra gyulnak a szívek,) pláne bosszantó, mert azok valódiságában nem igen hiszünk. Az életben minden szerelem lehet érdekes, de regényekben és színpadon indokolni és kimagyarázni kell azt, ha vele némi hatást akarunk előidézni. E könyv után azt kellene hinnünk, hogy ezen nagyvilági emberek nem a természet jó ösztöneiből, hanem csupán azért szeretnek és okoznak egymásnak fájdalmakat, hogy ez, (valamint társalgásukban a „denigrement reciproque,“ rendszere) által meneküljenek tétlenségük és unalmuktól.

Valóban ha ilyen lenne a főuri világ, (a mint hogy nem ilyen) sok oka lenne örülni mindannak, ki nem grófnak vagy grófnőnek született. Mert e regény-alakokban nincs semmi akarat-erő, büszkeség és fenkölt nemesség, s a hogy Andor regá-lyozza hű szolgáját, és a hogy a csáki vadász-urak beszélgetnek egymás között: nem tenné kívánatosná sem szolgálatukat, sem barátságokat.

Elismerem, hogy lehetnek szalonok, melyeknek élete kifíczamodott élet, (s erről győz meg azon szintén főrangú író néhány bágyadt kísérlete is, kit az író kegye a csáki vadászat alkalmával „legnépszerűbb regényíróink“ sorába emel,) ámde az ily élet nem is szolgálhat komoly regények tárgyaul. A költő — ki emelkedett jellemeket keres — ezt legfőleg csak kifigurázhatja.

Eiluj Nixarpa általában nem szerencsés alakok kiválasztásában és jellemek festésében, s ennek oka, hogy nem voltak élményei, s nem tanulmányozta eléggé az életet. Ő csak a maga által teremtett szenvedéseket ismeri, s nem azokat, melyeket az élet teremt. Művében csupa félemberek és félérzések szerepelnek, s a mi benne elismerésre méltó, az csupán a külsőségek diszes rajza, a szalon-társalgás könnyedsége, női jelenségek szép leírása, némely helyzet rövid és ügyes jellemzése, s mindenek fölött azon reflexiók, melyek szép elméről és kitünő képzettségéről tanuskodnak.

De bármily csillogó legyen is a ráházat, mi főkép a festvényt nézzük, melyet az befoglal.

Hátra van még a műnek egy más oldalát is szemügyre venni.

E regény a „magyar élet“-ből van merítve, s az írónek (mint előszavában írja,) célja volt e mű által Európának megmutatni, hogy kedves hazánk *nem* oly rideg, kietlen pusztá, minőnek külföldi írók képzelete festi, hanem oly föld, melynek gyermekiül büszkén vallhatjuk magunkat. — Igen szép, de egyszersmind oly nehéz földadat, melyet e regény legkevésbé sem birt megoldani.

Miben áll itt a magyar élet? Egy halmaz — nagyobbára keresett — magyar név, jellemző cselekvények nélkül, a főváros és a balatoni tájnak szinterül való választása, eredeti tájrajzok és a nemzeti sajtóságok teljes mellőzésével. Az író képzelete mór stílyu palotát emel a magyar tenger partjaira (azon a vidéken nem igen létező Michel Angelo, Canova és Thorwaldsen-szobrokkal,) de nem látta meg azon sajtószertű népeletet, mely e partokon foly, száz meg száz alkalmas tárgyat szolgáltatva regényes epizódok számára.

Legérdekesb lehetne a *csáki vadásztanya* leírása, ha az író mindjárt az első sorokban el nem árulná, hogy e vadászati találkozó hely „egészen angol mintára“ van szervezve. Tehát ez sem magyar élet, hanem idegen szokások majmolása magyar földön. *)

Eiluj Nixarpa mindenestre nagyobb részvétet ébreszthetett volna a mi magyar életünk iránt, ha beteges szerelmek és minden szilárdság nélküli jellemek helyett, a magyar főuri körből azon emelkedettebb példányokat rajzolja, kik nemes büszkeségök, lovagiasságuk és vendégszeretetük által

*) Itt a cigányzene és csárdásról is van említés. Egy lap meg is dicsérte a csárdás eredeti leírását. Azonban e tekintetben sokkal hibebb és jellemzőbb rajzot bírnék egy másik írónk, H. Bajza Lenkétől „Az eskü“ című elbeszélésben.

tűnnek ki; továbbá nem kaczer, csábító és hétköznapias urhölgyeket csoportosít össze, hanem azon lelkes delnöket választja mintául, kik most nagy buzgalommal veszik körül a hazaszeretet oltárait, s kétszeres hévvel kívánják kipótolni mindazt, a mit anyáik (és egykor némileg magok is) elmulasztottak.

Igy — a forradalomra és szomorú napjainkra tett rövid észrevételek daczára is — nem magyar, hanem oly közönséges életet akart festeni, minő — meglehet — minden földön létezhetik, de sehol sem érdemes arra, hogy a költészet emelje ki a magán élet lomvásárából.

Még egy pár észrevételt teszek.

Ellent akarok mondani egy bíráló azon állításának, mintha E. Nixarpa első műve, az „*On a beau dire*“ Ilonánál sokkal alantabb állana. Ellenkezőleg — minden hiánya mellett is — vonzóbb olvasmány, mert benne a szalonélet derültebb légkörrel bír, s néhány lapján fiatal lányok viszonya és egy angol lord elég ügyesen vannak festve.

Ellent mondok azon másik állításnak is, mintha az író hibát követett volna el azért, hogy Ilonát a Balatonba veszté. Ellenkezőleg ez sokkal jobb tapintat, mintha Andorral egyesítette volna; mert először is az olyan bágyadt beteges kedély, minő Ilona, az életben soha, csak a sírban lelhet nyugalmat; de meg Andor nem is érdemelte meg; s az olvasót semmiképen sem lehetett volna meggyőzni a felől, hogy ez ingatag ember az ő féltékenységre úgy is hajlandó nejt, majdan egy új lady Clementine vagy Eszther grófnő szeszélyeiért újra halálra nem gyötrendi. Ily lények, bármennyire fogadják is megjavulásukat, az olvasónál nem találhatnak hitelre.

Eiluj Nixarpának, — ki még kétségkívül több regényt fog írni — mindenek előtt törekednie kell, hogy műveiben mindig szép eszmékert lelkesüljön. Minden művészeti ösvényen ez azon égi csillagzat, mely biztosan vezet. Szükséges, hogy művének mindig valami alap gondolatban szerezzon központot, honnan sugározzék ki minden fény, mint Cor-

regio képén a Megváltó fejéből az egész kép világgossága. Szükséges továbbá, hogy jobban ismerkedjék meg az emberek benső világával, a jellemekkel, s mondjon le oly balítéletekről, minőt többi közt a 246-dik lapon árul el: „minden nő azt csinálhat minden férfiból, a mi neki tetszik, föltéve, hogy elébb semmi kedvezésben sem részesíté.“ — A költőnek hinni kell magasabb jellemek és nemesb természetek létezésében is; s ha erről E. Nixarpát az élet eddig még nem győző meg, győzzék meg legalább a jobb könyvek, például *Fevillet* „Szegény ifju története.“

Óhajtandó volna továbbá, hogy történeteit ne darabolja sok felé, számos szintért választva annak lepergetésére. A hely, idő és cselekvényegység (nem épen Aristoteles szigorú értelmében,) a művészi formának jelentékeny föltétele. Már *Cervantes* tudós papja helyesen rová meg azokat, kik műveikben „zürzavaros cselekvényeket erőltetve állítanak össze, csúrík, csavarják azokat, minden gond nélkül halmozzák rakásra az eseményeket, s a legnagyobb lelkesemérettel lejátszatják az egyik részt Európában, a másikat Ázsiában, a harmadikat Afrikában, és ha a mű négy részre volna szabva, még Amerikát sem hagynák ki a játékból.“ — Régi, de oly bölcs beszéd, mely mindig új marad.

Minden tehetségnek, kinek jövőjéhez kisebb nagyobb reményt kötünk, tartozunk annyival, hogy hibáira jó eleve figyelmeztessük.

Ez oly igazság, mely tökéletesen igazolni fogja azon szigort, melylyel Eiluj Nixarpa „Ilonáját“ ismertetem.

Az írónt ez nem fogja visszaretenteni azon pályától, melyre sok kedvvel lépett, s a közönséget sem kedvetlenitheti el további műveitől, mert hiszen mindenki tudja, hogy az irodalmi pályán is áll a példaszó: „ce n'est que le premier pas, qui coute!“ S e második regény még csak — első lépés.

VADNAI KÁROLY.

T A R C Z A.

HÁTRAMEGY AZ IDŐ.

Hátramegy az idő,
Nem pedig előre;
A miket elhagytunk,
Azokért pillantunk
Ma is a jövőbe.

Nagy harcok befesték
Öltönyünket vérrel,
S ime ott a nemzet,
Hogy az eszme mellett
Csak most keljen még fel.

A szabad milliók
Szabadságért vittak,
A komoly történet
Ott is, hol vesztének,
Győzelmükről ir csak.

Szabadság lett bére
Nagy küzdelmeiknek;
Ki hinné, hogy épen
A szabadság légyen
Mit ma is keresnek!

Nem a reggel-e az,
Mely a napot hozza?
Az irányt, hol eltűnt,
Kell-e fölkeresnünk,
Hogy láthassuk újra?

Ha már a jövőből
Egy sugár sem süt ki:
Visszafelé menve,
Nem fog-e egyszerre
Ott a nap feltűnni?

Oh, ha minden léptünk
Két lépés volt hátra:
Hajdani nagyságunk,
Mit elérni vágyunk
Nincs nagy távolságra!

Mi győzünk! Sors, erő
Megtörni nem bírtak;
Az idő hátrálhat,
Ama régi vágyat
Kergeti az is csak.

Itt ég már arczunkon
A közel nap fénye;
Oh nem is kell reggel,
Mi magunk kelünk fel
Nemsokára véle!

DALMADY GYÖZŐ.

HENRIK ANGYALA.

Beszélyke. (Folytatás.)

De Henrik észre sem látszott venni jelenlétét. Párnájára könyökölve merev mozdulatlan tekintettel bámulta a zongora üres helyét. Olykor-olykor sohajtott, de csak halkan és elfojtva, mert azt szerette volna édes anyjával elhitetni, hogy alszik.

Szegény öregem el is hitte, s ő is takarója alá rejté mindannyiszor fejét, valahányszor egy-egy mélyebb lélekzete elárulhatta volna ébrenlétét. A jó asszony meg engem akart elámitni.

Igy virasztottunk soká, soká. Én sem tudtam elalunni, de én sem akartam, hogy miattam is aggódjanak, azért úgy szinlém, mintha mély álomba lennék merülve.

Szomorú virasztás, mely még a panasz és kifakadások vigaszától is meg volt fosztva.

Senki sem aludt csak a gyermekek. A kis bohók mosolygó arcaikkal még álmukban is folytatták játékaikat, s a kis Mariska örvendő felkiáltásai tanusíták, hogy még folytonosan nyer, s hogy minő boldog. Hány zsák dió kellene ahoz, hogy mi is ily boldog mosolylyal tudjunk elaludni. Restelkedve vallom meg, hogy bohó vén ember létemre kiszámítottam, hogy erre, a milyen olcsó most a dió, bizony két zsák is kellene. Ah hiu álom!

Az óra hármát vert, — és még mindnyájan ébren voltunk.

A holdsugár is belefáradt emqerszeretebe, s belátva, hogy Henrikkel nem boldogul, még egyszer részvétteljesen megsimogatta arcát, s azután lassankint alákuszott ágyáról, nesz nélkül kisuhant az ablaktábla repedésén.

A sötétben nem láthatám többé Henrik arcát, de hogy még sokáig ébren volt, mutáták mély sohajtásai, miket hasztalan igyekezett visszafojtani.

Az álom tündérei végre megszántak bennünket. Henrik és édes anyja, mintha mindkettőnek egy szive lenne, egyszerre csendesedtek el; én is csakhamar elaludtam.

Még jóformán reggel sem volt, föl kelle ébrednünk. A gyermekek zaja riasztott fel bennünket, kik mint a madarak a zöld erdőben, vidáman nevetgélve és boldogan csicseregtek egy kis asztal körül, mely mindenféle apró ajándékkal volt megrakva, — miket számukra az angyal hozott.

Valóban angyal, türelmes szelid és jó, kinek egész élete nem egyéb az önfeláldozások hosszú soránál. Szegény öregem. Mi lett volna belőlünk nélküled? Ki biztatta, bátorította volna kétségbeeséseimet nehéz napjaimban? Türelmes mosolyod nélkül miként tudtuk volna oly gyakran oda képzelni a jó fris vaját hideg krumplink fölé, s néma kandalónk köré gyülekezve hogyan lettünk

volna képesek elhíttetni magunkkal, hogy a téli fagy nem bír áthatolni ablakunk tág repedésein, s hogy tulajdonképen semmi sem ártalmasabb az egészségre nézve, mint az ugynevezett jó vacsorák. Mosolyaid nélkül ki győzhette volna meg az apróságokat, hogy kávéjuk jól meg van cukrozva, s nem csodákat mivelő szived volt-e a tündér, ki épen annyi cipőt, ruhát varázsolt egy bizonyos kis pipautczai szobácskába, a mennyit négy makranczos gyerek a legnagyobb erőmegfeszítéssel sem volt képes széttépni? Isten tudja mi módon szerzett illatos dohánnyal ki tömkölte tele zacskómat s kíváncsi vagyok rá, hogy Henrik benső szüksége miként talált volna tápot, s a zongoramester óráit ki fizette volna oly pontosan, ha szived valóban nem lenne valóságos bőség-szaru, s te magad varázsló? Huszonkét forint havi díjadból (mert az én Lizettem már husz év óta első kardalnokné ám, s ennyit húz!) ki tudta volna rajtad kívül oly pontosan fizetni a házbért s vajon nem szelid hangod üzte-e tova mindannyiszor a bér-emeles sötét gondolatát a házi ur kövér fejéből? Hol van az a szakács, ki tündér ujaidon kitenne, hol a gazdasszony, kinek tele kamrája a te leleményességeddel versenyre merne kelni?

Ilyen volt az én öregem mindig, — valódi angyal, ki hála istennek nem bír ugyan szárnyakkal, hogy az égbe repülhessen (ki tudja nem jönne-e néha kísértetbe azt tenni s mi lenne akkor belőlünk?) de a ki bizonyára csak azért jött e világra, hogy az embereknek fogalmat nyújtson a mennybeli angyalok felől. Köztünk maradt szó legyen, én azt hiszem, hogy egyenesen az égből szállt alá. Hallanák csak önök vidám dalait estenkint, mikor a gyermekek nem akarnak elaludni! Én zeneértő vagyok, s így elhíthetek nekem, hogy valóságos botrány, hogy ez angyalt már 20 év óta a kórusban tartják lelánczolva. Irigység! Ármány! S még mit mernek szemére vetni, hogy nincs hallása! Botrány! Ugy hallja az én öregem a leghalkabb lélekzetet is, s szívében úgy ki van fejlődve a harmonia érzése, hogy e lélekzetekről még azt is azonnal megismeri, ha valamelyik a gyermekek közül meghütötte magát, — s egy pillanat alatt kész a bodzavirág herbathea.

De a Henrik baján fájdalom nem segíhet a bodzavirág herbathea.

Ó ha ezen másként általános gyógyszer meggyógyitná baját, az én kedves angyalom, a helyett, hogy mint most, titkos könyekkel és sohajokkal epeszszé magát, már régen ott guggolna a kályha előtt, s nem türné, hogy a szegény fiu nagy kétségbeesésében isten tudja minő sötét gondolatoknak és terveknek engedje át szívét.

Ugy ül ott a szegletben, mint valami elítélt. Merev tekintete folytonosan a zongora üres helyére van szegezve. A tegnapi boldogtalan kótapapiros már ismét keze közé került. Azt tépi, gyüri, s azzal hadonáz a légben, mintha valakivel viaskodnék. Ijesztő kísértetként talán a zongora lelke jelent meg előtte?

Szegény öregem úgy tett, mintha a gyermekekkel pörölne, s azoknak felcizcomázása foglalná el egész figyelmét, — de jól láttam, lopott nedves pillantásaival mint kíséri figyelemmel Henrik minden mozdulát, s miként borul valamelyik gyermek cipőjére, hogy könyeit titkosan letörölhesse.

Szomoru dolog volt látni mindezt, s egyetlen szót sem mondhatni vigasztalásukra.

Nem bírtam tovább kiállani; kikéféltém köpenyegemet, s eltávoztam hazulról.

Azt mondtam, templomba megyek, pedig csak az utczákan bolyongtam szanaszét.

Isten bocsássa meg bűnös lelkemnek, nem szoktam templomba járni. Olyan hamisan énekelnek az emberek, hogy nem tudom kiállani. Már tiz esztendő óta nem voltam ott. Ugyan szép dolog lenne, ha most egyszerre csak beállanék s mindjárt azon kezdeném, hogy adj uram istenem egy zongorát, vagy legalább tizenhárom forintot osztrák értékben, hogy bérelhessek egyet, s az első havi illetéket letehessem. Na hisz képzelem mit gondolt volna felőlem ő szent felsége.

Inkább elmentem a „Fehér róka“ korcsmárosához. Ettől nincs miért szégyellenem magamat, mindennapos vendég vagyok házában. Megkérdeztem tőle, nem lenne-e hajlandó előlegezni ez öszeveget?

Azt kérdezte, hogy elment-e az eszem? Igaza van, mikor is hegedülnék én le tizenhárom forintot?

Ismét elkezdtem bolyongni az utczákon, s nézegettem a dámákat azokban a szép magyar mentékben, s hogy elfelejtsem bánatomat, számítgatni kezdtem magamban, hogy mennyiért vehetnék én egy ilyet meg ilyet az én szegény angyalomnak?

Az ifju urak is igen szépek voltak kalapagaikkal és pengő sarkanyuikkal, de ezeket csak úgy félve lopva vizsgálgattam, mert észre vettem, hogy olyan haragos pillantásokat vetnek magastetejü kalapomra. Igazán mondom, hogy szinte szégyeltem magamat miatta. Pedig jámbor becsületes jószág. Tíz esztendő óta szolgál, (ezt is az angyalomtól kaptam ajándékban) s most sincs ellene egyéb kifogásom, csak hogy nagyon kopik.

Épen a nádor-utcza szegletén fordultam be, mikor valaki csak hátulról rám kiált: Gotfried! Gotfried!

A Steindl volt. Hangjáról ismertem meg, mert máskint bizony ugyancsak megváltozott. Hosszu szakállat visel, s mint az ifju urak, sarkantyus csizmában jár. Hja, ő ezt megteheti, ő zongora stimmoló, s 30 forintnál is többet keres hónaponként. Valaha én is próbálkoztam, de nem volt praxisom. Szerencse kell mindenhez.

Gottfried, édes öregem, de jó, hogy tallalak! Akarsz-e 2 ft. 50 krt keresni?

Persze, azt feleltem, hogy akarok, de azt is megkérdeztem, hogy mi módon?

Hát csak úgy, hogy felméssz ide ebbe a házba, (épen kapuja előtt állottunk) s az első emeleten a nro 3-ban felstimmolod X X grófnő zongoráját. Épen most hivattak, de én ez órára egy régi kundschaftomhoz vagyok Bestellálva.

Megszoritottam kezét, de köszönetet mondani nem volt időm, mert Steindl azt mondta, hogy siet, s szokásos örök mosolyával (tán ez szerzi neki praxist,) rögtön tova lebegett. Igazán lebegett, mert úgy jár az utcán, mintha mindig mazurt tánczolna. Meglátszik rajta, hogy valaha tánczmester volt.

Felmentem a lépcsőzeten, s csengettem a nro hármon.

Az inas, ki az ajtót feltárta, morogva végig nézett rajtam, s azután be akarta csapni orrom előtt, s valóban be is csapta volna, ha meg nem mondom, hogy engemet a Steidl küld.

Szó nélkül egy nagy terembe vezetett, s egy kegyteljes mozdulattal, melynek látára nagy dolog volt el nem mosolyodni, a zongorára mutatott, s ő maga, miután fehér nyakkendőjén igazított valamit, letelepedett egy gazdag rojtozatu bársony pamlagra, s oly otthonias közönnnyel nyujtozkodott rajta végig, mintha cipője fényes csatján a grófnő helyett saját czimere pompáznék.

Elkezdtem hangolni a hurokat; nem sok baj volt velük, hamar készen voltam. A Steindl jó karban tartja zongoráit.

Pompás egy zongora, valódi remekmű. Meglátszik rajta, hogy a londoni kiállításból került, s épen nem volt szükség Fritz ur dicsekvő szavaira, (ha nem Fritz akkor, Max; úgy gondolom, egyre megy) elmondta azt nekem a czimtábla is, mely aranyos (vagy legalább aranyozott) betűkkel hirdette a zongora londoni magas származását.

A kótatartón fényes bársony kötésű mű volt kitarva. Pusztá kíváncsiságból (mit Fritz vagy Max urnak kár volt olyan gyanus pillantással kíséreni) megnéztem a czimlapot. Képzeltetik önök meglepetésemet:

Henrik első műve volt.

Igazán mondom, hallani lehetett, szivem oly sebesen kezdett dobogni, s maig sem tudom miért, mind a két szemem már könnyel telt tele.

A Henrik műve, az én fiamé! Valóban itt áll: akárki elolvashatja: „A virasztó“ romance Rodl Henriktől. Kiadja Rózsavölgyi. Ára 1 ft. 50 kr. Elég olcsó, kivált ha megmondom önöknek, hogy Henrik mit sem kapott érte. Természetesen, az első művéért nem szoktak fizetni.

És mily fényes kötésben és mily előkelő helyen!

Nem állhaték ellent; s mintha csak próbálnám a zongorát, játszani kezdém azt.

BALÁZS SÁNDOR.

(Vége a jövő számban.)

HELMER LOVAG.

— Ó svéd ballada. —

Helmer a rózsák ligetét járja :
Véle van sólyma, vadászkutyája . . .
— Helmer oly szeliden ül a lovon.

S hogy a ligetbe tovább beére :
Rá bukkant a szüz hét fitestvére.
— Helmer oly szeliden stb.

„Helmer, óh jobb, járj messze tőlünk :
Tudod, hogy szívünkben gyűlölünk!“

Hős Helmer eléjük keztyűt dobott :
„Bennem jó lovagra találtatok!“

S míg a ló alatta vágva nyerít :
Hat testvért a hős földre terít.

S Lars esdve hull le a győztes előtt, —
Megszánja Helmer a térdepelőt.

És a szüz udvara felé vonul,
Nyomába Lars, — s gondol gonoszul. . .

Fegyverét orozva suhintja rá :
S a hős feje hull a porba alá . . .

S véres fej függve a kard-hegyen :
Hugához tüstént akkép megyen.

„Jó napot, jó napot édes hugom!
Szeretőd levágott fejét hozom!“

„— És mivel szeretóm fejét hozod :
Idd ki ezt az ezüst-billikomot!“

És míg Lars ivott, a bort kihajtván :
Szívébe mártotta kését a lány. —

THALI KÁLMÁN.

NEMZETI SZINHÁZ.

Minden külföldi művek közt, melyek szinpadunkra kerülnek, a pesti közönség legjobban kedveli a kisebb francia vígjátékokat, melyek egy-két fölvonáson keresztül az életnek lehető legkisebb mozzanatait ábrázolják.

A francia legszeretreméltóbb és sympathicusabb nép Európában, s nemcsak nálunk, hanem ellenségeinél is szelleme, izlése, könnyü vére és finomsága által hódítóbb nemzet, mint fegyverei által. Henyélkedő uracsai és hölgyei a társalgási hangban és modorban, szabói a divatban, sőt szakácsai is a táplálkozásban hódító, vitéz rendeihez tartoznak. De mindezeknél nagyobb bajnokok a szellemi téren, a hol izlés, elegancia, eleven, világos ész és derült életnézet csaknem egész Európát mindennapi közönségül nyerék meg a francia írók számára. — Legkedveltebbek azonban szinműveik s különösen azon kis újabbkori vígjátékaik, melyek minden nagy pretenziók nélkül csaknem magoktól teremnek a francia földön. Scribe vígjátékai bejárták Európa minden irodalmát; az iskolájához tartozó vígjátékirók száma legio; a termékenység kiapadhatatlan. Élvezetes, jó ízű a csemege, melyet készítenek: meg van frisesége, finom, soha sem tulságosan fűszeres zamata, s ezenkívül a föltalálásban, az ezüst edényekben, mesteri ügyesség s a szegénységnek vagy ügyetlen hanyagságnak semmi nyoma. Azonban vannak emberek, kik mindezt ép oly örömmel élvezve, igen helyén levő kíváncsisággal azt vizsgálgtatják, mi tápláló és erősítő

van ez inycsiklandozható eledelben? Szeretné tudni más is; a kritikának épen kötelessége e doctori kérdéssel foglalkozni.

Esorok írója a közönség pártján van amaz előszeretet dolgában. Ohajtja, hogy míg egy új külföldi nagy dráma, vagy több követlésű, 3—5 fölvonásos, verses nagy vígjáték, (mely azonban újabb időben megszünt vig lenni), kerül színünkre, tiz kisebb francia vígjáték fordítottassék le, illő megválogatással. — Színházunk és irodalmunk jelen állásában drámánk meg nem él fordított művek nélkül, s e fordított művek közt nemcsak hogy aránylag több becsűek ama kis szinpadi életképek, hanem legjobban tetszenek is.

Tetszéssel fogadta közönségünk a február 21-ikén játszott egy fölvonásos vígjátékot is, melynek czime: „Tűz a zárdában“ (vagy tán inkább a „A zárdaégés“), mely egészen csak abból áll, hogy egy özvegyen maradt, még ifju apa nevelő intézetbe adván leányát, megfélekedzik, hogy apa s hogy nem egészen fiatal. Oly szerelmi kalandokba vegyül, oly életet folytat, mint egy-egy husz éves gazdag és tétlen ifju. A nevelőintézet (vagy zárda), melyben 16 éves férjhez adó leányát folyvást tartja, leég, s a leány véletlenül haza érkezik, épen a legrosszabb időben. A vígjáték egész folyama alatt az apának leánya miatti zavarodásai képezik az érdeket. Az apa megszégyenül minden lépten nyomon, s azon fonák helyzet áll elő, hogy egy tapasztalatlan, egyszerű leány oktatja józanabb életre, meggondolásra az apát. A viszony meg van

cserélve a gyermek és szülő közt, s épen a rendkívüli szeretet miatt, melyvel egymás iránt viselkednek. A részletek hatásosok. Az apa kénytelen a legnagyobb gyorsasággal előbbi élete minden jelét, s a mi nem gyermeknek való, rejtetni, néha filent, mert az igazmondás nagyobb hiba lenne; és folyvást kénytelen pirulni. Oly aggodalmas helyzetben van mind végig, mintha tövisen ülne. Az apa lakol, érdekes aggodalmai által, előbbi könnyelműségéért. Ha a személyek nem, a helyzetek többnyire comicusok. A mi az egyéneket illeti, mint általában a kisebb francia vígjátékokban, ebben is van egy-két oly szerep, mely igen háladatos a színészre nézve. Ilyen itt különösen a zárdából kiszabadult leány, Adrienne, (Lendvainé) szerepe. Naivságával, elfogulatlanságával átható tűzés, és gyermekségével sok tekintetben érettség párosul. A világi nagyobb dolgokba beleszól, s gyermeki egyszerűséggel ajánl nőt apjának második házasságára. Szereti apját s minden szépet és jót, de a fényűzés s a világ örömei és szabadabb lege után vágyik: leplezetlen örömmel beszél el, mint égett le a zárdá, mi életveszély nélkül történt. Adrienne valódi képe a francia fiatal leányoknak. Nálunk nehezen találni hasonmását, de a színpadon s regényekben százszor láttuk rokonait. Egészen francia jellem a többi személy is. Mind ezek, mind az életviszonyok különböznek a mieinktől — a mi nem nagy fontosságú dolog a költészetben, a hol nem az élet photographiáját kívánjuk. Hálás az apa szerepe is (Feleki) s egy mellék személyé, ki még a francziák között is szeleburdi, s a könnyelműek között legkönnyelműebb, ez D'Illoy Felix (Szilágyi B.).

A mű hangja, mint többnyire a francia kis vígjátékoké, kedélyes, pillanatonként megkapó és mindenütt könnyű és fesztelen, a mellett hogy csinos. A francia kellem még kaczerkodásaiban sem tagadja meg magát. Az életkedv még a komolyabb könnyelműségekben is derült arcot mutat, — s ha mindez a költészet valódibb, mélyebb hangjainál alsóbb, mindig költészet marad, és pedig egyik igen csábító neme. A „Sevillai borbély,” mely csak a korunkbeli Franciaországban születhetett, nem vetélkedhetik a molièrei comicum nagyobb példányaival, de a mélység helyett a játszi könnyűség, örökre ifju kedv és szeretetre méltó kellem hatni és érdeklenni fog. — Nem mondom, hogy a francia vígjátékok legjava is elérné ezen magasságot, de többnyire e családba tartoznak, s fájától nem messze esett az ujonnan játszott kis vígjáték is, a benne levő költői elem dolgában. És ez elem mindig számot tesz, míg az ujkori többi vígjátékok nagyobb részében ezt sem, egyebet sem igen találunk.

Azonban ha a francia szellemi konyhát dicsérjük, nem következik, hogy hazai használatra a francia szakácskönyvet ajánljuk. Mert nemesak az elkészítés s föltalálás teszi az ételt, hanem azon nyers termények is, melyekből sütik-főzik. A francia sza-

kácskönyv pedig csak a francia égalj terményeire jó. Hiában mesterkedünk Pestből Párist csinálni, hiában akarjuk a táblalabíroságból még legalább e században ki nem vetkezhető földesurat a párisi arszlán jellemébe kényszeríteni, s a magyar házi asszonyból és kisasszonyból madámot és mademoiselle-t, vagy grisette-t formálni: számos sikeretlen kísérlet mutatja, hogy *hiában!* A francia vígjátékok nagy részének hangja csak szelidített és költőibbé tett viszhangja az ottani társadalmi élet hangjának. A színpadi jellemek csak nagyított képei az ottani élet embereinek. Magyar embert festeni úgy, s magyar társadalmi hangnak adni ki azt, csak paródiában sikerülhet.

Van azonban a francia kis vígjátékok nagyobb részének egy roszt oldala, miért még azon esetben sem ajánlatosak követendő példaképen, ha a magyar élethez eredeti vígjátékainkban oly hívek volnánk, mint a francziák a párisi társadalmi élethez. Csak az új vígjátéknak, melyet Barrière irt s Feleki fordított, főszemélyét kell szemügyre vennünk, hogy kitűnjék az irány egy nagyszerű hibája. Az apa, D'Avenay Pál (Feleki), annak ellenére, hogy férjhez adó leánya van, csupa fogadásból egy év alatt hat párbajt ví, egyszerre több szerelmi kalandot folytat. Könnyelmű és meggondolatlan ember, — valóságos gyermek. Csak akkor jut eszébe, akkor látja be, hogy ő apa, hogy ő szereti, bálványozza leányát, s hogy az merőben egyedül maradna a világon, ha ő a párbajon elesnék, — midőn leánya haza érkezik a zárdából! — Addig mindez eszébe sem jutott! — Ez már az erkölcsi jellembe vágó dolog s több a közönséges könnyelműségnél. Igaz, hogy bűnhődik az apa ezen önzésért; bűnbánóvá van téve, s megtérése kiengettel. De a vígjáték a jellem hibáinak kinevetésével bünteti azokat. Barrière művében bűnhocsánatot látunk, s a bűn még szeretetre méltóvá tétetik, a könnyelműség még mentségül szolgál.

Általán nagy hiba ama kellemes vígjátékok többségében, hogy a helyett, hogy a társadalmi és úgy szólván nemzeti szokásokat gunyolnák, még többnyire szeretetre méltókká teszik. Akár magyar, akár francia vígjátékkal legyen dolgunk, nem azt várjuk tőle, hogy a nemzeti, társadalmi és egyéni hibákat szeretetre méltó színben állítsa elő, sőt azt sem, hogy a szép oldalakat kiemelje. Bármilyen jóízűek legyenek a fenebbihez hasonló francia s a „Falusiak”-hoz hasonló magyar vígjátékok, melyekben a nemzeti jellemvonások kedvező színben állanak előttünk, a szó szoros értelmében vett vígjátékoknak el nem lehet ismernünk. A comicum feladata kinevetetni az emberi gyöngeségeket, s különösen épen a társadalmi és nemzeti jellem legfeltűnőbb gyöngéit, nem pedig hizelegni a jó, s annál kevésbbé a roszt tulajdonoknak. A comicumban nem csak szabad, hanem szükséges is képzelt egyéneket tenni köz neveltség tárgyaivá, ha mindjárt egész osztályok s egész nemzet találja föl bennök uralkodó hibáit és tévedéseit, sőt annál

jobb, ha feltalálja. A hibák e megtámadásában rejlik a comicum erkölcsi ereje és hatása.

Nem egy van, a miben a francia írókat élvezhetjük, de majd semmi a miben utánózhathatjuk, s van olyan is, a miben szellemeket elsajátítani, ha sikerülne is, kártékony volna. Ohajtandó, hogy

nagyobb mennyiségben fordittassanak le a sikerültebb francia vígjátékok, legkivált azok, melyekben az egyéni comicumnak több eleme van meg (van ilyen is); de nem ohajtjuk az utánzást, mely sikeretlen s néha káros is.

—m.—

V E G Y E S.

— A magyar tud. Akadémia f. hó 25-ikén tartott nyelvtudományi ülésében Fogarassy János r. tag kezdett meg egy nagyobb értekezést ily czim alatt: „A személyragok viszonya a birtokra és tárgyra.“ — Összes üléssé alakulván a kis gyűlés, szóba jött az Akadémia palotájának terve. Elhatározatott, hogy még nyolcz napig a nagy közönség szemléletére tétessenek ki a rajzok. Fölem-lítettett, hogy hg. Eszterházy a maga nagy kép-gyűjteményét, mely eddig Bécsnek egyik művészeti nevezetessége volt, a leendő akad. palota képcsarnoknál engedi át állandó tartás végett. — Legérdekesebb volt az Akadémia budgetjének előterjesztése. Az Akadémia tőkéje a régivel együtt már 930,000ft-ra megy. A házra mintegy 504,000 ft. gyűlt be. Folyó évben új költségvetés szerint az Akadémia mintegy 50,000 ft. jövedelemről rendelkezhetik. A tudományos bizottmányok működésére közel 15,000 ftot adhat ki. — A Széchenyiszoborra a gőzhajózási társaság 3000 ftot ajándékozott.

— Jövő szombaton a helybeli főrangú hölgyek közreműködésével nagy műkedvelő előadás tartatik a nemzeti színházban, a szükölködő honvédek javára.

— Emlegetik a lapok, hogy a „hárompipa utczát,“ melyben szerkesztőségünk ideigvaló sátorát felütötte, Kisfaludy-utczának keresztelték. Mi ugyan e változásnak legkisebb nyomát sem vettük észre; mindazáltal úgy megörülénk e tragicomicus pipák reménybeli távozásán, hogy tüstént az itt alább olvasható verset rögtönzők, mely keveset ér ugyan, de elég jó a „hárompipa“ mellé:

Kisfaludy egy pipáról
Monda elmés pipadalt:
Méltó, hogy e „hárompipa“
Nyújtson érte diadalt.
Éljen hát az ő utczája!
S a magyarnak „nagy pipája“
(Mint a régi példa jár),
Legyen egyszer tömve már!

— A keleti költészetnek érdekes terméke jelent meg Pesten Geibel Arminnál, melyet helybeli főrabbi, Meisel, fordított héberből, az arab források fölhasználásával, németre. Nemcsak curiosum ez, hanem tartalmánál fogva irodalmi becsé is van. Czíme: „Fejedelem és Dervis.“ (Prinz und Dervisch, oder die Makamen Iba Chisdais.) Alakjára nézve tanköltemény, melyet egy 70 éves bölcs dervis elbeszélésekben ád elő fejedelmének. Az előa-

dás folyékony, s tartalma oly kevéssé felekezeti, hogy általános olvasmánynyá lehet a németül olvasók előtt. Fordító Akadémiánk másod elnökének, b. Eötvös Józsefnek ajánlja, ki a mű becsére vonatkozólag méltányló levélben válaszolt. — A diszes kiadás képekkel van illusztrálva. (Pester Lloyd).

— A sárospataki iskolára hirdetett aláírásnak csak kezdete is mutatja, hogy ép oly jól értjük most, mint bármikor, hogy a művelődés eszközeiben rejlik leginkább nemzetünk sorsa. A b. Vay családon kívül örömmel szemléljük különösen b. Sina Simont az első adakozók sorában. A hazafiság nem ismer felekezetiiséget, egy fekezet művelődése az egész ország javát mozditja elő! — A Ráday-könyvtár megszerzésére is, mint a „Prot. L.“-ból látjuk, folyton gyűlnek az adományok.

— Az írói *segélypénztár* részére „Családi kör“ laptársunk szerkesztőségéhez már 454 ft. 60 kr. gyűlt be, többnyire igen csekély egyes adományokból. Mi becsesebbnek tartjuk minél számos-baknak, habár kis áldozatát, mint keveseknek nagyszerű adományát. Amaz világosabban mutatja a közrészvétet. Ez adományok annyival méltób-bak figyelemre, mivel nagyobbára hazánk leányai gyűjtötték és tették össze.

— Szini Károly lapja, az „Uj idő“ — annyi bal szerencse közt, oly sok vizzály után — e hó elejétől fogva ismét megjelenik.

— A Lombard-Velenczéből haza számüzött s most köztünk mulató írotársunk Helfy Ignác urtól értesülünk, hogy a magyar költészetnek számos terméke ismeretes már fordításban az olaszok előtt is. Különösen Petőfi dalai s ezek közt főleg a „Rongyos vitézek“ általános lelkesedéssel fogadtattak. E költőnkől mintegy 50 vers van lefordítva. Vörösmartytól a „Szózat“-on kívül számos más. Le van fordítva Eötvös „Falu jegyzője,“ mely egy lap tárczájában jelent meg először, s azután önállólag is kiadtván az utolsó példányig elkelt még két évvel ezelőtt, s így föltehetjük, hogy e szép regényünknek Olaszországban csaknem annyi olvasója van, mint hazánkban. Mily üdvös volna irodalmunkra nézve, ha kölcsönben mi meg az olasz nemzet világhírű és örökbecsű műveit fordítanók le méltóan és élvezhetőleg, a mint ezt minden más európai nemzet már megtevé. Vannak ugyan kísérleteink, de éppen csak kísérletek.

HARMADIK JEGYZÉKE

a Kisfaludy-Társaság évenkénti pártolóinak

(Folytatás.)

Zsoldos Ignác, Bécs. Hengelmüller Mihály, Bécs. Járó György, Bécs. Lukács Ignác, Bécs. Luka Sándor, Bécs. Lipovniczky Vilmos, Bécs. Torkos Mihály, Bécs. Sebestyén Gábor, Bécs. Fábry István, Bécs. Markovics József, Bécs. Agustich Imre, Oroszlámos. Szilágyi István, M.-Sziget. Horkai Antal, M.-Sziget. Papi Balogh Péter, Munkács. Juhász Antal, Makó. Szöllösi Antal, Makó. Vincze Sándor, Makó. Csethe Pál, Makó. Roediger Rudolf, Makó. Pozsonyi Ferencz, Makó. Tóth József, Makó. Bánfy József, Makó. Danner Alajos, Makó. Raffai Samu, Makó. Kugler János, Szeged. Sopronyi ev. főtanoda tanári kara. Müller Mátyás, Soprony. Poszvék Gusztáv, Soprony. Malatidesz Sándor, Soprony. Domanovszky Endre, Soprony. A sopronyi ev. tanító-képezde. A sopronyi ev. főtanodai magyar társaság. Thulmon József assz., K.-Gomba. Bárány Kemény Ödön, Vécse. Gr. Bethlen Domokos, Péterlaka. Major Teréz assz., Sötér Kornélia kisassz., Macher Mihály, Nedeckzy Izabella assz., Liczelsberger János, Windisch Alajos, Smiding József, Lechner Imre, Pintér Klementina assz., Steiner Márton, mind Magyar-Óvárott. Helvey Adolf, Pest; báró Orczy Elek, Pest; Szathmáry Elek, Pest; Mariássy János, Haraszt; Boczkó Dániel, Pest; Beóthy Sarolta, Pest; Lövényi József, Pest; Vörösmarty Ilonka, Pest; Somssich Andor, Pest; Nagy Róza, H. M.-Vásárhely; b. Kemény Zsigmond, Pest; Madas Károly, Pest; Hajós József, Pest; Rökh Szilárd, Pest; Havas Ignác, Pest; Kléh István, Pest; b. Perényi Zsigmond, Pest; Répássy József, Jászó; Illucz Óláh János, Pest; Jakovich József, Pest; Nyiri-Csiky Riza assz., Pest; Kausser Agost, vendéglős, Pest; Ledniczky Mihály, Pest; Papp László, Pest; Dániel Ernő, Pest; Bottlik Lajos,

Pest; Glatz Béla, Arad; Vinis Ferencz, Vaál; Bernáth Gáspár, Pest; Tihanyi Ferencz, Pest; Győry Vilmos, Pest. Konkoly Teghe Miklós, Ó-Gyalla. Bük Andor, Bába. Szilágyi Virgil, Pest. Hanvay Capdebo Antonia, Pest. Jakabffy Ágnes kisasszony, Pest. Capdebo Aurora kisasszony, Pest. Csiky Jozsefa k. a., Pest. Csiky Antonia k. a., Pest. Csery Lajos, Pest. Gorové Constantia k. a., Pest. Noszlopy Stefánia k. a., Pest. Lászlóffy Mária k. a., Pest. Földes Győző, Bácsfa. Bacsák Lehel, Szász. Sidó Vendel, Szász. Krimszky Antal, Szarva. Márton András, Jász-Kisér.

NEGYPEDIK JEGYZÉK.

Komjáthy Anzelmné urhölgy, Szécseny. Kabzán István, Szécseny. Lovczányi Géza, Szécseny. Benko Albertina kisassz., Kecskéd. Gróf Berényi Ferenczné szül. b. Orczy Ágnes, Bodok. Omaszta József, B. Csaba. Kemény Mihály, a csabai kaszinó, Uhrinyi Andor, Szucsú Mózes, Koricsánszky Lajos, Eördögh Frigyes, Bajesy Sándor, Thaisz Péter, Bogár Dániel, Omaszta László, Fikker Lipót, Jeszenszky Miklós, Laczay József, Szokoly Gyula, Sztraka György, Szánthó Albert, Omaszta Gusztáv, Vidovszky János, Bartóky József, Kispéter, Pálus Fer., Such József, Mudrony Samu, Mitsko Gusztáv, Mudrony János, Urszinyi Andor, Berger Mór, Schwarz Samu, Dr. Stiasztny József, Kapriniai Gábor, Urszinyi Pál. Rimler Károly, Haán Albert, Csorba Mihály, Hoffmann Ágost, Novák Dániel, Hüke József, Szemián Sámuel, Launer Samu, Fábry János, Stiasztny Samu — mind Békés-Csabán. Eisenstein Adolf, Zombolya. Báró Rudnyánszky Iván Paks. Bernrieder László, Szeniczey Stefania urnő, Kornis Róza urnő, Tóth János, Ujhelyi Mátyás, Kurtz Kata urnő, Eötvös Károly, Bernrieder József, Benyács Konrád, Garay Soma, Munkácsy Sándor, Kurtz József, Novák Sándor — mind Pakson.

(Folytatjuk.)

NYILT LEVELEZÉS.

Gondolat . . . nem tiszta és nincs tisztán fejezve ki.**R** . . . nek.

Nem virág többé, nem,
Nékem már az élet,
Szétzilált kóró az,
Melyre vár enyészet stb. stb.

Az ilyenben semmi költészet nincs. Elmondani azt, mit százszor elmondtak előttünk jobban, s azt hinni, hogy az ember maga írta a verset: ez szokott családosa bizonyos kornak, melyből jobb kiábrándulni.

F. F. . . . Nincs is még ideje, a versekről ítélve, föllépni.

Később tán lehet, de addig sokat kell még fejlődni.

K. E. urnak. Szives kérézése folytán a Kisfaludy-Társaság

igazgatója jelenti, hogy az alapítói díjat akár 100 ft. készpénzben, akár egyértékű papirokban vagy rendszeren kiállított kötelezvényben le lehet tenni.

V. K. és R. M. Az a költemény az Akadémia tulajdona. Sajnálom, hogy elfoglaltatásim miatt mással nem szolgálhatok.

TARTALOM.

Néhány szó a kritikáról. Gyulai P. — Trencsényi Csák. Arany J. — Ilona. Vadnai K. — Hátra megy az idő. Dalmady Gy. — Henrik angyala. Balázs S. — Helmer lovag. Thali K. — Nemzeti színház. — Vegyes. — Kisfaludy-Társaság pártolóinak névsora. — Nyílt levelezés.